

ט,הרה' במנותחים אחר המות,

שאלה:

עובדא הוה באשה אחת שנותחה בעוה"ר על ידי רופאים יהודים אחר מותה. וכשנתעסקו עמה אחר-כך בטהרתה פרץ מבטנה קלוח דם רב. מה דין הדמים הללו לענין קבורה. ומה דין הבגדים שנתלכלכו בהם?

תשובה:

צריכים אנו לברר כאן שלשה דברים:

- א. אם יש חלוק לענין דין קבורה בין דם שיצא עם יציאת הנפש ובין דם שיצא אחר כך?
- ב. אם דם חייב בקבורה. ואם חייב, בכמה שעורו להתחייב בקבורה ואם קבורתו מן התורה או מדרבנן?
- ג. כדת מה לעשות בדם שנבלע בבגד? ונבארם אחת לאחת.

א. אם יש חלוק לענין קבורה בין דם שיצא עם יציאת הנפש לדם שיצא אחר כך?

הנה בב"ח יו"ד סי' שס"ד כתב וז"ל: כ' בהגמ"י ובי' מביאו הרוג קוברין אותו כמו שמצאוהו בלא תכריכין וכו' ונראה דהיינו דוקא כשמת במלבושיו אבל בנפל ולא מת מיד אלא לאחר כמה ימים שכבר פשט מלבושיו וגם אין דם יוצא ממנו שכבר פסק, ומת על מטתו מכח אותה נפילה, אז ודאי מטהרין אותו וכו' שוב מצאתי כתוב שמעתי הטעם גבי הרוג דהרי כבר יצאו כל הדמים ממנו והם מובלעים בבגדים וחיישינן שמא נבלע בתוכן הרביעית דם שהנפש יוצאת בו על כן יקברוהו כמו שמצאוהו ולא יחלצו אפילו מנעליו דשמא הדמים שיצאו עם יציאת הנפש הם בתוך המנעלים. וע"כ נוהגים בהרוג לחפור ולחתור במרא וחצינא בקרקע במקום שנמצא שם ההרוג וכן כל דמו שיצא ממנו במקום קרוב לו וקוברין אותו עפר שנבלע בו דמו עם ההרוג. דשמא באותו הדם יצא (דם) (כך העתיק בש"ך אבל בב"ח שלפנינו ליתא למלת דם. ויש ג"מ רבתי בזה כמו שיבואר להלן) הנפש עכ"ל הבי"ח והובא גם בט"ז ובש"ך שם.

והנה, ברור הדבר, דהך לישנא שהזכיר ה"מצאתי כתוב" והחזירו פעמים אחדות "דם שהנפש יצאה בו" לא אתי אלא לאפוקי מדמים שיצאו מעיקרא מן ההרוג בעודו בחיים חיותו, ולומר שדמים אלו אין טעונין קבורה. וכמו שהבין גם הב"ח לשון זה, שהרי הביא דברי ה"מצאתי כתוב" כסייעתא לדבריו שכתב דבנפל ומת אחר-כך על מטתו מטהרין אותו מפני שאין הדמים שיצאו בעודו בחיים טעונין קבורה. ומה שהביאו לבעל ה"מצאתי כתוב" לכתוב לשון זה הוא, משום דלא תיסק אדעתין למימר כל דמי ההרוג יצאו מחיים ושפיר אפשר לטהרו. על זה כתב, דלא היא, דעל כרחק יצאה רביעית דם גם לאחר יציאת הנפש שהרי חיות האדם תלויה ברביעית דם ואי אפשר לו להתקיים בפחות מכך וכמ"ש בשבת ל"א וחולין ע"ב ורש"י שם ושאר דוכתי, וזהו שדייק וכתב דהרי כבר יצאו כל הדמים ממנו וכו'. אבל ודאי אין לתלות כלל בוקי סריקי בלשונו של ה"מצאתי כתוב" ולומר שכונתו למעט הדמים שיצאו לאחר מיתה מחובת קבורה, ולומר דדוקא דמים שיצאו עם יציאת הנפש טעונין קבורה אבל לא דמים שיצאו אחר-כך, דאדרבה דמים אלו ודאי טעונין קבורה, שהרי הם אינם עומדים בספק שמא יצאו מחיים. וזה פשוט.

אף אם אמנם מצינו בגמ' חילוקים בין דם הנפש לדמים שיוצאים אחריה, כדתנן רפ"ה דכריתות: דם נחירה דם עיקור ודם הקזה שהנשמה יוצאה בו הייבין עליו (כרת באכילתו) דם התמצית אין חייבין עליו, ובגמ' שם: איתמר איזוהו דם הקזה שהנשמה תלויה בו (ולגירסת השמ"ק: יוצאה בו), ריו"ח אמר כל זמן שמקלח, ר"ל אמר מטיפה המשחרת ואילך, וכו' יצא דם התמצית מפני שהוא שותת וכו' ועוד שם: ר' יהודה מחייב בדם התמצית, א"ר אלעזר מודה ר' יהודה לענין כפרה שנאמר כי הדם הוא בנפש יכפר, דם שהנפש יוצאה בו מכפר ושאין הנפש יוצאה בו אינו מכפר עכ"ל הגמ' שם. אבל ברור הדבר שכל זה אינו ענין לכאן לדין קבורת דם מן המת, תדע, שהרי לענין טומאה, שבענינה הרי הזוכר בגמ' לשון דם שהנפש תלויה בו, כדילפי' בחולין עב. לרביעית דם הבאה מן המת שמטמאה שנאמר הנוגע במת בנפש האדם, איזוהו נפש של אדם שמטמאה הוי אומר זו רביעית דם ופירש"י: רביעית הלוג דם חיי האדם תלויין בו שבכך הוא מתקיים עכ"ל. ולכאורה הן הן הדברים והיינו הך עם הא דדם הנפש דכריתות. וא"כ היה צ"ל שדם שיוצא לאחר מיתה אינו מטמא שהרי אינו דם הנפש. אולם אין הדבר כן, שהרי כולא סוגיא דהאשה שמתה בשלהי נדה (דף ע"א). מוכחא להדיא דדם שיוצא לאחר מיתה ואפילו שותת מטמא באהל, ולא עוד אלא אפילו דם נדה שודאי מעין אחר הוא ואינו ענין לדם הנפש כלל אפ"ה מטמא באוהל אם נעקר לאחר מיתה, וכ"פ הרמב"ם פ"ד מהל' מטמאי מו"מ הט"ו, ופ"ב מטומאת מת ע"ש שכתב להדיא: דם המת מטמא כמת במגע ובמשא ובאהל שנאמר בנפש

נדאדם ונאמר כי הדם הוא הנפש, וכמה שעורו רביעית, אפילו תמצית הדם כל זמן שיש בו אדמומית מטמא באהל המת עכ"ל. ואדרבה אם איתא שיש חלוק בין דם הנפש לדם התמצית לענין טומאה אינו אלא לאידך גיסא, שהרי דם הנפש יוצא מחיים כמ"ש רש"י בכריתות שם ד"ה דם חללים ישתה, דם היוצא מן החללים כלומר לאחר מיתה קרוי משקה פרט לדם קילוח שאינו לאחר מיתה דוהו דם הנפש ואינו קרוי משקה ואינו מכשיר את הזרעים עכ"ל. והדבר פשוט, שהרי עיקר דם קילוח החזר במשנה לענין דם הקזה והיא הרי נעשית מחיים. ולדעת הרמב"ם לא בעינן דם קלוח אלא בדם הקזה בלבד, אבל בדם שחיטה ונחירה חייב כל זמן שיש בו אדמומית וכמ"ש הלח"מ בדעתו פ"ו ממאכלות אסורות ה"ג. וא"כ על כרחך דם הנפש מחיים הוא יוצא וא"כ ודאי אינו מטמא. משא"כ דם התמצית שיוצא לאחר מיתה ודאי מטמא באהל וכמו שנתבאר, והא דילפינן ל"י לדם הבא מן המת שמטמא מדאיקרי נפש, משום שהנפש תלויה בו, על כרחין צ"ל דילפותא זו אינה אלא לומר שהדם בכללותו קרוי נפש הואיל וחיות האדם תלויה בו בדם. והלכך כונת הפסוק הנוגע במת בנפש היא לנוגע בדם. אבל לא שיהא שם תנאי בדם זה שיהא דם הנפש דהיינו דם קלות. והרמב"ם, כאמור, הביא על זה גם את הפסוק "כי הדם הוא הנפש" והרי זה דומה ממש למש"כ ר"ת בתוס' כתובות ה' ב' ושמ"מ, לענין חובל בשבת דהוצאת דם חשובה נטילת נשמה כי הדם הוא הנפש וכשנוטל מקצתו נוטל מקצת נשמה עכ"ל והתם הרי ודאי לא בעינן דם קלוח שהרי אמרו (שבת קל"ג) האי אומנא דלא מייץ סכנתא ומעברין ליה פשיטא מדקא מחללינן שבת עליה וכו' ע"ש הרי לפנינו אותה דרשא גופא שהזכיר הרמב"ם לענין טומאה "כי הדם הוא הנפש" ואין בכך משום תנאי שיהא הדם דם הנפש. וביחוד א"ש הדבר לפי גירסת השטמ"ק שם בכריתות: דם שהנפש "יוצאת" בו, ולא שהנפש "תלויה" בו. כי שני ענינים נפרדים הם. לענין כרת באכילת דם נרסינן דם שהנפש יוצאת בו דהיינו דם קלות. אבל לענין טומאה בדם המת דייק רש"י ז"ל בלשונו וכתב שהנפש תלויה בו, ולשון זה כולל הוא כל הדם, ואינו מיוחד לדם הנפש.

ואם כל זה אמור לענין טומאה שבה החזר עכ"פ לשון "הנפש תלויה בו" מכל-שכן לענין דין קבורה שלא החזר בענינו כלל בשום דוכתא מענין תלית הנפש בדם, שודאי אין שום מקום לחלק בין דם לדם ולומר דרק דם הנפש טעון קבורה אבל לא דם שיוצא לאחר מיתה, וממוצא דבר תלמד דמה שהוזכר בסוף דברי המצאתי כתוב"ה הנ"ל שהועתק בש"ך מדברי הב"ח "שמא באותו הדם יצא (דם) הנפש" שמלת "דם" ט"ס היא ובב"ח שלפנינו ליתא, וכ"ז פשוט וברור וא"צ לפנינו. והנה בתשובות "חנוך בית יהודה" סי' צ"ה העתיק תשובה אחת מדודו זקנו ז"ל שכתב ז"ל: דוקא הרוג או נפל ומת בחבלות ופצעים דאותו דם אחשביה רחמנא

דמה שיצא בחייו עד אחר מיתה דמה שהנפש תלויה בו והואיל דלא ידענא באיזה רביעית דם שיצא ממנו שהיה עיקר החיות תלויה בו אימר דאותו רביעית דם נתלכלך בבגדים. אבל דם ששותת לאחר מיתה בודאי דם זה לא נחשב כל כך. דהרי חזינן שכבר שיעור דם החיות תלויה בו אויל מיניה עכ"ל והו"ד בקצרה בפ"ת סי' שס"ד.

ולהמבואר אין לדברים שחר כלל. וכנראה לישנא דה"מ מצאתי כתוב" שהועתק בב"ח וביחוד לפי הט"ס שנשתרבב בספרי הש"ך שלפנינו אטעיתיה, וישתקע הדבר. ואף בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קי"ב נקט בפשיטות כדברינו וכתב לפי תומו שם וז"ל ובפרט אם ידוע שיצא דם אחר מיתה הרי דמו כבשרו בזה עכ"ל. ולא עוד אלא אף בתשובת חנוך ב"י הנ"ל נראה שהמחבר עצמו נחלק על דודו וקנו הנ"ל שהוסיף בסוף התשובה שם וז"ל: ואני הצעיר חנוך מפפערשי הוריתי הלכה למעשה על מי שנטבע לטהרו וכו' שלא נמצא וכו' רק בראשו ובקדקדו נמצא שהיה לו מכה שיצא דם אחר טלטול הדרך והוריתי לפשוט בגדיו ולטהרו כל גופו חוץ מראשו כיון שהיה שם דם דבוק ונקרש שיצא הדם אחר טלטול הדרך עכ"ל משמע שחולק על התשובה הנ"ל וס"ל דאף דם שיצא אחר המיתה אין מטהרין. אלא שלשונו שם מגומגם עי"ש בפנים.

בהא נחתנין ובהא סלקינן דודאי דם זה שיצא מן האשה בשעת הטהרה, בנידון שלפנינו יהיה איזה מין דם שיהיה, ואפי' נאמר שהוא ממעין של דם נדה, דין אחד הוא לו ועוד עדיף הוא מדם שיוצא בהרוג בשעת מיתה שהוזכר דינו בשו"ע סי' שס"ד.

ב. אם דם חייב בקבורה. ואם חייב, בכמה שיעורו, ואם החיוב מה"ת או מדרבנן.

והשתא חל עלינו חובת ביאור השאלה השניה בענין חיוב קבורת דם מן המת. והנה בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קי"ב יצא לידון בדבר החדש, דאף כי קבורת שאר מתים שאינם הרוגי ב"ד במחלוקת היא שנויה אם היא מ"ע מה"ת או לא (ראה סה"מ לרמב"ם מ"ע רל"א ורמב"ם פט"ו מסנהדרין ה"ח ולח"מ שם, ושו"ת גור"ר ח"א יו"ד כלל ח' סי' ג'. וחז"י סי' קל"ט וש"מ) אבל דם המת לכר"ע קבורתו מדרבנן. וז"ל שם: אף דקיימ"ל דהמלין מתו עובר בל"ת היינו בהמת גופו אבל בהדם ודאי לא שייך בל תלין דאינו בכלל נבלתו, ועיין בפסחים כ"ב ותוס' שם. ותוס' מעילה יו. ומה גם דלא שייך בזה טעמא דקללת אלקים תלוי, בדדם לא שייך דיוקן כלל כמובן. ועיין סנהדרין מ"ו ותבין. והיכא דהטעם מפורש בקרא לכר"ע דרשינן טעמא דקרא כמ"ש הלח"מ פ"ג ממלוה, ובוה נראה דבדם לכר"ע

ליכא עשה דקבורה מדאורייתא כיון דגלמד רק מקרא דקבור תקברנו דכתיב בסיפיה דקרא דלא תלין וכבר נתבאר דהך קרא לא שייך בדם ולכן לכו"ע החיוב קבורה בדם הוא רק מדרבנן, עכ"ל.

והנה דבריו האחרונים מרפסין איגרא ואין להם מקום כלל. דהא כונתו היא להוכיח דלכ"ע, כלומר אף למאן דס"ל דקבורת שאר מתים אף היא מה"ת וכדילפינן לה בסנהדרין מו: מריבויא דקבר תקברנו אף לדידיה קבורת דם, אינה אלא מדרבנן, וא"כ איפוא האריך הוא מוכיח את זה על ידי מאי דדריש טעמא דקרא וקאמר דלא שייך בזה טעמא דקללת אלקים תלוי בדדם לא שייך דיוקן כלל. ומטוניה דמר, אטו בשאר מתים שמתו על מטתם שייך טעמא דקללת אלקים תלוי? והלא כך פירשוהו במתני' התם להך קרא: כי קללת אלקים תלוי כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל. ע"כ. ובגמ' שם: תביא אומר ר"מ משל לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות, צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי, צוה המלך והורידוהו, עכ"ל הגמ'. והיכי שייכי הנך טעמי בשאר מתים? אתמהה. אלא ודאי שאר מתים שנתרבו מיתורא דקרא לא קאי עלייהו טעמא דקרא, וסדר המשנה אמנם מוכיח כן, שהרי כך היא סדורה: כיצד תולין וכו' ואם לן עובר בל"ת וכו' כי קללת אלקים תלוי כלומר מפני מה וכו' ולא זו בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בל"ת. משמע להדיא דטעמא דקרא לא קאי אשאר מתים, ובגמ' שם אמרי' דטעמא דקבורה היא משום בזיונא או משום כפרה. והנך טעמי שייכי שפיר אף בדם מן המת. ובאמת בשאג"א החדשות סי' ו' נקט דב' ענינים נפרדים כלולים בהך קרא. חדא, איסור ההלגה ללא קבורה, ואיסור זה נוהג בכל המתים בשוה כדמרבינן להו מיתורא דקרא, ומלבד זה יש איסור מיוחד בתלוי ע"פ ב"ד כפשטיה דקרא שלא להלינו על העץ. לומר שאף אם נאנסו להלינו בלא קבורה חייבים עכ"פ להורידו מן העץ שנתלה עליו בו ביום, וכתעמא דקרא יעו"ש.

אמנם טענתו הראשונה של המהרש"ם ז"ל דהדם אינו בכלל נבלתו זו צריכה לפנים, אבל תמוה הדבר שכתב הדבר בפשיטות כאילו אין בדבר חולק כלל, ובאמת הריהי תליא באשלי רברבי, דז"ל התוס' בשבת דף ע"ז, הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית. משמע דדם חשיב כבשר ותימה א"כ אמאי צריך קרא בפ' בהמה המקשה (חולין עב.) ובריש סנהדרין (ד.) לרביעית דם מת דמטמא באהל תיפו"ל דהוי כבשר משום שיכול לקרוש ואומר ר"י דגבי מת בעי קרא לרביעית דם משום דבריש דם הנדה (נה:;) אמרינן דבטומאת מת בעינן אין גזעו מחליף דומיא דעצם, ואפי' בשר הוה מטרינן אי לאו דאין גזעו מחליף דנעשה במקומו צלקת, ודם גזעו מחליף הוא, ועו"ל דהאי תנא דהכא לא מטמא דם נבילות משום שיכול לקרוש אלא אית לי' שום דרשא דדם נבילות טמא וכו' וכן משמע בכל מקום

וכו' דבפ' כ"ש (פסחים כב) וכו' לא משני כשהותרה נבילה היא ודמה הותרו עכ"ל. חזינן דהך דינא אי דם בכל מקום כבשר או לא תליא בשני תרוצי התוס' ודעת ר"י דבכל מקום דם הוי כבשר. וא"כ הויא פלוגתא דרבוותא וספיקא דדינא. והנה אף אם ננקוט כדעת ר"י בעל התוס' דדם כבשר, אכתי לא פלטינן מספיקא, דהרי בשר המת גופו נחלקו בו הדעות אם טעון הוא קבורה, ואם קבורתו מה"ת.

דהנה בתוי"ט שבת פ' המצניע מ"ה הקשה אהא דתנן התם המוציא כזית מן המת חייב ור"ש פוטר. וטעמא דת"ק דהואיל ומטמא הוצאה חשובה היא להציל עצמו מן הטומאה. ור"ש לטעמיה דמשאצ"ג פטור, דלפום כן אף המוציא ממשמשי עכו"ם ליחייב לת"ק דר"ש דס"ל משאצ"ג חייב, ולכאורה אה"נ והיינו נמי פלוגתא דלעיל בפ"ט מ"ו דתנן והתם ר' יהודה אומר אף המוציא ממשמשי עכו"ם כלשהו שנאמר ולא ידבק בידך מאומה וגו', דת"ק דר"י דהתם דפוטר היינו ר"ש ולטעמי' דמשאצ"ג פטור. וא"כ קשיא טובא על הרמב"ם, שפסק כאן דלא כר"ש וכשיטתו הידועה דמשאצ"ג חייב. ואפ"ה פסק דהמוציא ממשמשי עכו"ם פטור ודלא כר"י? ותירץ דטעמא דת"ק דר"י דפוטר במשמשי עכו"ם לאו משום משאצ"ג הוא אלא משום דאין כשר להצניע שאין שום צורך לאדם במשמשי עכו"ם, משא"כ בכזית מן המת מצניעין אותו כדי לקברו. והקשה תו דה"ל לילך אחר שיעור שרגיל להצניע ולא אחר שיעור טומאתו, ותירץ דאפשר שעל פחות מכזית אינו מצווה לקברו עכ"ד התוי"ט. ובמל"מ סוף ה' אבל כ' עליו וז"ל ואין דבריו נראין אצלי, דאין חיוב קבורה בכזית מן המת וכדאמרינן בירושלמי דנויר כי קבור תקברנו מכאן שאינו נעשה מתי מצוה עד שיהא ראשו ורובו עכ"ל.

והנה לכאורה משמע דס"ל להמל"מ דכזית מן המת אף מדרבנן א"צ קבורה, ותימה מנ"ל הא, דעד כאן לא שמענו מן הירושלמי הנז' אלא דקרא דקבור תקברנו מיירי במת שלם אבל אכתי לא שמעינן מהכא דאף מדרבנן א"צ קבורה. ומצד הסברא היה נראה דודאי חייב דלא גרע משאר אסוה"נ הנקברין כדתנן בשלהי תמורה, ולא סוף דבר כזית, אלא אפילו פחות מכזית הרי אסור הוא בהנאה, וא"כ ודאי צריך הוא להתחייב בקבורה דלא לייתו ביה לידי תקלה דהיינו טעמא דכל הנקברין כדאיתא התם.

ויתכן לומר דאה"נ, אף המל"מ מודה דטעון הוא קבורה מדרבנן כשאר אסוה"נ. אלא דהוה פשיטא ליה דהתוי"ט נתכוון לומר שחייב מה"ת משום מצות קבורה דרק בהכי שייך לאחשוביה לכזית מן המת למיהוי כשר להצניע. אבל אם לא יהא חייב קבורה אלא מדרבנן מצד מה שהוא אסור בהנאה, אין בכך משום חשיבות למיחשב ליה כשר להצניע, דלא עדיף מעצי אשירה דלא חשיבי כשר להצניע כדאמרי' בשבת עה: ועתוס' שם, אע"ג שהן טעונין שריפה מה"ת כדכתיב

ואשיריהם תשרפון באש. (עיין תוס' חולין פח:) וכן משמשי עכו"ם. וכמ"ש הרמב"ם פ"ח מהל' ע"ז ה"ו מ"מ אינם נחשבין כשרים להצניע משום דלאו משום חשיבותם אלא מצד איסורם הוא. וא"כ ה"נ כזית מן המת אי קבורתו אינה אלא משום איסורי הנאה לא חשיב בכך כשר להצניע. אבל נראה פשוט דאי משום הא לא איריא. דאפילו אי קבורת כזית מן המת אינה אלא משום איסורו בהנאה, שייך שפיר למיחשביה כשר להצניע, כיון שכל עיקר איסורו בהנאה אף הוא מצד חשיבותו הוא. ולא דמי כלל לעצי אשירה ומשמשי עכו"ם שאיסורן מצד פחיתותן והתורה רוצה בהשחתתן ואבודן, התם לא שייך כלל לומר דחביב הוא אצל המצניע כדי לשרפו ואחשובי אחשביה. משא"כ כזית מן המת דמי שפיר למקק ספרים דפ"ט מ"ו דשבת, ושפיר חשיב כשר להצניע אפילו אם קבורתו מדרבנן כשאר הנקברין שחיוב קבורתן הוא משום איסורן בהנאה. וכמבואר.

ובהכי א"ש נמי סוגית הגמ' בשלהי תמורה דפרכינן התם ונקברין אפרן אסור והתניא בשר המת שנפרך טהור מאי לאו טהור ומותר ומשני לא טהור ואסור ופירש"י בשר המת טעון קבורה. והנה פירכת הגמ' תמיהא טובא מה ענין בשר המת לנקברין. הרי קבורת מת מצוה מה"ת היא מדכתיב קבור תקברנו ואינו מחמת איסורו בהנאה והלכך אפילו אם יהא אפרו מותר טעון הוא קבורה כדי לקיים מצות קבור תקברנו. משא"כ נקברין שאין טעונין קבורה אלא משום איסורן בהנאה שפיר אמרי' דלא ישרפו משום דאפרן אסור, אולם לפי המתבאר א"ש דודאי בשר המת אינו בכלל קבור תקברנו וכמ"ש בירושל' שהביא המל"מ, אבל מ"מ חייב הוא בקבורה מצד איסורו בהנאה כשאר הנקברין דמתני' (והא דלא חשיב ליה במתני' יבואר לקמן) הלכך שפיר מייתי מבשר המת שנפרך וק"ל. ועיין שו"ת דובב מישירים סי' נ"ח שנשאל אי בשר מן המת טעון קבורה והשיב דודאי חייב וראיה מהך סוגיא, ולהמבואר אמנם מוכח מהך סוגיא שהוא חייב קבורה אבל רק מדרבנן כשאר אסה"נ ולא מצד מצות קבורה כפי שהבין המחבר עיי"ש. (ומה שהקשה שם בתוך דבריו, אהא דפרכינן והתניא בשר המת שהופרך טהור מאי לאו טהור ומותר, לידחי הב"ע במת נכרי. ורצה להוכיח מכאן כמ"ד דמת נכרי אסור בהנאה ואף טעון קבורה. אינו נכון כלל דלפום מאי דס"ד דגמ' דטהור ומותר קאמר, היינו דמשום דנפרך משו"ה הותר מאיסורו כי הא דטהור שפירושו שמחמת שנפרך נטהר ופשוט).

והנה תמהו המפרשים (התפא"י, והרש"ש בהגהותיו) על התוי"ט דאי טעמא דכזית מן המת משום דטעון קבורה א"כ אמאי אמרי' בגמ' דאף המוציא חצי זית מכזית נמי חייב משום דהוצאה חשובה היא להציל מן הטומאה, מ"מ הא אין כאן חיוב קבורה. ונראה דאין בכך משום פירכא כלל לפירושו של התוי"ט במתני', אלא אדרבה יש לפשוט מכאן ספיקו ולומר דאה"נ אף כחצי זית מן המת חייב

בקבורה, והכי נמי מסתבר וכמ"ש למעלה, דמהיכ"ת יהא בזה שיעור של כזית, ועיין במנ"ח מצוה תקל"ז שאף הוא צדד לומר שאף פחות מכזית מן המת טעון קבורה, ולהמבואר הרי זה מוכח להדיא מסוגיא דהכא לפי פירושו של התוי"ט. ומשה"ק התוי"ט דלפי"ז הו"ל לילך אחר שיעור שרגיל להצניע ולא אחר שיעור טומאתו יש ליישב ואכמ"ל.

והנה לראית המל"מ מירושלמי דנזיר השיב תשובה נצחת בשו"ת תפארת צבי או"ח סי' כ"ז הובא גם בשו"ת מהרש"ם סי' הנ"ל וו"ל: ראיתי המל"מ פי"ד מה' אבל הקשה אתוי"ט דהא מבואר בירושלמי דאין קוברין אלא ראשו ורובו שלם, ותמינהי עליו טובא. הא שם מבואר אי ראשו ורובו שלם קוברין אף מה שחסר ממנו, עיי"ש בירושל' ריש כ"ג ונזיר. וכן קי"ל ביו"ד סי' שע"ד, אי ראשו ורובו שלם, דכהן מטמא אף לאבר שצריך קבורה. א"כ משכחת לה שהוא כזית שחסר ממת שלם, עכ"ל יעו"ש שיישב בזה כמה דברים. והנה ודאי יפה השיב והדין דין אמת, ובוה יש ליישב אמאי לא תנן בשר המת בין הנקברין במתני' דסוף תמורה, והוא משום דהתם לא חשיב אלא הני נקברין שחיוב קבורתן הוא מדרבנן מצד איסורם בהנאה, ובשר המת לא פסיקא ליה כיון דאיכא גוונא שהוא חייב בקבורה מה"ת ולא משום איסורו בהנאה. אולם ליישב בזה פירושו של התוי"ט במתני' דוחק גדול הוא, דהא לא הוזכרה כלל אוקימתא זו לא במתני' ולא בגמ' ולא ברמב"ם. אמנם על המל"מ יפה השיב דהמל"מ מדוייל ידיה משתלם דהא איהו ז"ל נחית לאוקמי אוקימתות במתני' עיי"ש בדבריו ולא איכפת לי' הא דלא הוזכרו האוקימתות בגמ' א"כ ודאי טפי הו"ל לאוקמי אוקימתא זו ולקיים פירושו של התוי"ט, אבל לאמיתו של דבר אין נראה כלל לפרש משנתנו דוקא בכה"ג דכבר נקבר ראשו ורובו של המת, אלא מחוורתא כמו שנתבאר לעיל דעכ"פ מדרבנן יש חיוב קבורה בבשר המת ובהכי אתיא מתני' כפשטה ובכל גוונא.

זכינו לדין, בשר הפורש מן המת, למ"ד קבורת מתים דאורייתא וקרא דקבור תקברנו ילפותא גמורה היא, דינו כך: אם היה שם ראשו ורובו של מת, אף בשר זה שפירש הימנו טעון קבורה מה"ת. ונראה שאין לבשר זה שיעור ואפילו פחות מכזית כך דינו. ואם לא היה שם אלא בשר זה לבד הריהו חייב בקבורה מדרבנן כשאר אסוה"נ הנקברין, ואפילו היה פחות מכזית.

ודם מן המת פסיקא דדינא יש בו אם הוא כבשר ובמקום שבשר היה חייב בקבורה מה"ת אף הדם חייב בקבורה מה"ת, או שאינו כבשר ואינו טעון קבורה מן התורה כלל. אבל נראה דמדרבנן עכ"פ חייב קבורה, דנראה דדם מן המת אסור בהנאה וכן מוכח מל' הרמב"ם שכ' סוף הל' אבל המת אסור בהנאה כולו וכו', ואע"פ שיש להנזו בדבר מדברי התוס' נדה ז"ה. שכתבו להתיר עור המת בהנאה, דאיסור הנאה דמת ילפי' מעגלה ערופה זעגלה ערופה גופה ילפינן מדכתיב בה

כפרה כקדשים ועור קדשים מותר בהנאה לאחר זריקה שהוא זמן כפרה. וא"כ אף בדם יש לדון כך דהא אף דם קדשים אין מועלין בו עיין רמב"ם פ"ב ממעילה הי"א וראב"ד וכ"מ שם. ועיין תוס' ברכות לא. ד"ה המקיז. אולם כבר הכריעו האחרונים (עיין ערה"ש סי' שמ"ט ס"ב) דכיון דמדברי הרמב"ם וטוש"ע משמע דס"ל דעור המת אסור בהנאה ואף התוס' עצמם שם ובחולין קכ"ב וסנהדרין מ"ח כתבו בשם ר"ת לאסור, הכי נקטינן. וא"כ ה"ה דם. אלא שיש עדיין לבעל דין לחלוק ולומר דשאני דם דפליגי ביה רבוותא אי דם כבשר וכנ"ל וא"כ תו אפשר שהוא מותר בהנאה, מה"ט גופא משום דדם אינו כבשר, ותו א"צ קבורה ואפי' מדרבנן. ודע דהמל"מ סוף ה' אבל נסתפק לומר בדעת הרמב"ם דס"ל, דאיסור הנאה דמת הוא מדרבנן וגז"ש אסמכתא בעלמא. ולפי"ז מש"כ למעלה בפשיטות דבשר המת טעון קבורה מצד איסורו בהנאה וכשאר הנקברין דמתני' דתמורה. השתא יש לדון בדבר, דשמא אסוה"נ דרבנן לא גזרו בהו קבורה. ויש להוכיח מדתנן חולין שנשחטו בעזרה, וקיי"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא וכמ"ש הרמב"ם פט"ז ממאכלות אסורות, אלא שאין הדבר ברור בדעתו עיין לח"מ פ"ב משחיטה. אולם בר מן דין גוף דברי המל"מ דברים רחוקים הם, והוא עצמו לא תקע בהם יתידות ע"ש וסוגיין דעלמא דלא כוותיה וא"כ טוב תבנן דדיננא שהוא חייב בקבורה, וכמו שהוכחנו מסוגיא דשלהי תמורה דמוכח כן להדיא.

ובנדון שלפנינו, הרי יש כאן ראשה ורובה של האשה, וא"כ לפי המבואר, בשר הפורש ממנה ודאי חייב בקבורה מה"ת למ"ד דקבורת מתים דאורייתא, ואילו בדם איכא ספיקא דדינא אי דם כבשר, ויל"ע בכללי ס"ס אם אפשר למייתי עליה מדין ס"ס, וכבר נתבאר שאם ננקוט שאינו חייב בקבורה מה"ת, אף חיובו מדרבנן מוטל בספק.

ג. כדת מה לעשות בדם שנבלע בבגד.

והנה בחכ"א כלל קנ"ז סי' כ' וז"ל: נ"ל דוקא בגדים שהוא מלובש בהם קוברין אבל אם נתו מן הדם על שאר בגדים שאינו לבוש בהן, וכן אם הניחוהו על כרים וכסתות ועדיין הדם יוצא א"צ קבורה אלא יכבסם היטב היטב עד שלא ישאר בהם רושם דם והמים ישפכו אל קברו. ובבי"א שם כתב וז"ל נשאלתי בענין ההרוגים שנמצא בגדיהם מלאים דם שנבלע בתוכן וגם דם בעין, אם צריכים לקבור כל הבגדים אפילו מה שאינם מלובשים בהם, ואת"ל שאינם צריכים קבורה איך יעשו שיהיו מותרים לכהנים ליכנס באהל שהם שם. תשובה: ביו"ד סי' שס"ד מבואר שקוברין ההרוגים בלבושיהם. ובודאי אין זה מצד הדין דלא מצינו לזה שורש בפוסקים, דעץ שנתלה ואבן שנרגם דטעונין קבורה הוא כדי שלא יאמרו

וכו' ולא עדיף מדם הטאת שניתו על הבגד דסגי בכבוס, וראיה מדתנן בגד שארג בו שער גזיר וכו' וכן שצבעו בערלה כתב בסוף תמורה ואלו הן הנקברים לא לשתמיט בשום דוכתא דלא תני דם המת שניתו על הבגד אלא ודאי דסגי בכבוס, כדאמרינן בסוף תמורה בצפרתא לישלפינהו ומשני היכא דאפשר למישלפינהו ש"ד, וה"נ יכול להוציא הדם ע"י כבוס כדאמרי' בנדה ס"ב נבלעים בכסות אם מתכבסת ויוצא רביעית דם טמאה ואם לאו טהורה וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מטו"מ, ואף דבגמ' מוקי לה דוקא בדם תבוסה, היינו דוקא לר"ל אבל לריו"ח דקיי"ל כותיה דכל בלוע טהור אפי' בטומאה דאורייתא מוקי לה אפי' בדם דאורייתא וכו' ואף אם נאמר דקיי"ל חזותא מילתא כבר כ' תוס' בנדה וב"ק ק"א וכ"כ הר"ש דלריו"ח כיון דלא ניח"ל לכונ"ע לאו מילתא, ואף אם יכול לצאת ע"י צפון מ"מ כיון שאינו יכול לצאת ע"י סתם כבוס מקרי גלוע וטהור כמ"ש תוס' בב"ק, ולכן יכבסו הבגדים כבוס יפה שלא ישאר בו שום אדמומית שלא נחוש לשמא נשאר רביעית דם ואף אם ישאר רושם הכתם בבגד אין לחוש ומותר לכהן ללבשם ולכנוס באוהק עם הבגדים אחר הכבוס והמים שנתכבסו הבגדים ישפכו לגומא בביה"ק עכ"ל והנה דבריו תמוהין מאד, חדא מש"כ דלא עדיף מדם הטאת וכו' מאריה דאברהם, אטו דם הטאת טעון קבורה והלא הכבוס מצותו בכך, וכך היא גזיה"כ "תכבסו במקום קדוש" ומה זה ענין לדם המת שהוא חייב קבורה, ומנ"ל להתיר בפשיטות לערבו ולבטלו במים, ומה שהקשה אמאי לא תנן באלו הן הנקברים דם המת שניתו על הבגד, תמה תמה אקרא, אטו מת גופיה תני ליה תנא התם אע"ג שמקרא מלא הוא כי קבור תקברנה, אע"כ דברים בגו דלא תני לי' למת וכדכתיבנא לעיל, ומה זו שאלה אמאי לא תנן דם המת שניתו על הבגד, ותו מש"כ דדמי להא דשער גזיר דאמרי' דהיכא דאפשר למישלפינהו ש"ד ה"נ אפשר לי' בכבוס, הא התם מתקן ליה לבגד ומתקן לי' לשער שנוטלו וקוברו, אבל הכא תקנת את הבגד שהתרתו וטהרתו, אבל הדם הרי נתקלקל שנתכבטל במים ולא יבא לידי קבורה, ואין לומר שלא הביא ראה זו אלא כלפי השאלה השניה אם הבגד יטהר ע"י הכבוס, שהרי הוא עצמו מביא הא דקיי"ל כריו"ח דטומאה בלועה לא מטמאה אפי' בטומאה דאורייתא אפי' אם יכול לצאת ע"י צפון, א"כ מה צורך לו לראיה שהבגד נטהר לענין שמותר לכהן ללבשו אם נתכבסו ויצא כל דמו, שדין זה הרי תשבי"ר יודעין אותו, והרי אפי' אם נשאר בו דם אם רק אינו יכול לצאת ע"י סתם כבוס ה"ה טהור, ועוד למה הוא מצריכו בכח"א כבוס היטב היטב עד שלא ישאר בו רושם דם ואף כאן בבי"א מצריכו כיבוס יפה עד שלא ישאר בו שום אדמומית שלא נחוש לשמא נשאר בו רביעית דם, ומה איכפת לן שישאר בו רביעית דם, העיקר הוא שלא יצא ממנו רביעית דם ע"י כבוס סתם, אלא ודאי דמשום תקנת הדם שהוא חייב בקבורה נגע בה, וא"כ מאי מייתי מהך דשער גזיר, ושמא כונתו ז"ל לתקנת

הבגד שיהא מותר בהנאה משום דפשיטא ליה דהדם אסור בהנאה, אבל לא ידענא לפי"ז מנ"ל בזה הך שיעורא דבעי' שלא ישאר בבגד רביעית דם, ותו דבלבישת הבגד אינו נהנה מן הדם כלל.

אמנם זו שהביא מהך דנדה ס"ב נבלעים בכסות אם מתכלסת וכו' צריכה לפנים אלא שלא מלישנא דגמ' גרידא, שמשם אין להוכיח כלום, אלא ממ"ש התוס' שם וכ"פ הרמב"ם פ"ד מטו"מ הי"ג וז"ל כיצד משערין אותה מכבסין אותה במים ומביא מים כמדתן ונותן לתוכן רביעית דם. אם היה מראיהן שוה או שהיה מי הכבוס אדום יותר ממי המזוג בידוע שיצא ממנה רביעית עכ"ל הרי התיר לכבס הבגד במים. אלא שלפי מש"כ למעלה יש לדחות דמירי בגוונא דליכא חיוב קבורה בדם מה"ת כגון שלא נמצא ראשו ורובו של מת. אבל נראה דא"צ לזה ואפשר לדחות בע"א, ולקיים במקצת דינו של החכ"א אם כי לאו מטעמי'.

דהנה במרדכי בפ' כסוי הדם הביא תשובת הגאונים שבשעת הדחק ובמקום חשש איסור בל תשחית יכול הוא השוחט חיה ועוף למצות הדם בבגד וכשיגיע למקום עפר יכבס הבגד שיצא הדם ומכסהו. והביא רמ"א דין זה בשו"ע יו"ד סי' כ"ח סכ"א. וכ' בבהגר"א שם "וכמ"ש בחולין פ"ז. דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם חייב לכסות". וא"כ ה"נ בנ"ד אם יהא במים מראית דם שפיר חייב הוא בקבורה. ולא מבטל מיניה מצות קבורה. ואין סברא לחלק בין מצות קבורה למצות כסוי דתרווייהו מצות ניגהו וחד דינא להו לענין תערובת. וא"כ שפיר מצינו לפרש נמי ההיא דנדה ס"ב נמי בכה"ג דמביא מעט מים באופן שישאר אח"כ מראית דם במים, ולכאורה בלא"ה מוכרח הוא לעשות כך שהרי הוא בא לשער אם יהא מראה שתי המימות שוה, וע"כ צריך שתהיה בהם מראית דם. אולם כבר כתבו התוס' שם ובזבחים ע"ז: דבעינן מראית דם ממש ולא חזותא בעלמא. עכ"פ אפשר לאוקמי לההוא דינא דעביד בכה"ג שישאר מראית דם, ודע דברמב"ם ושו"ע לא הוזכר תנאי זה של התוס' דבעי' מראית ממש.

נמצינו למידין דבגוונא דאיכא הפסד מרובה יש לכבס הבגד במעט מים באופן שישאר מראית דם במים. ומים אלו ישפכו לקבר ואח"כ יכבסו שוב ואם עדיין דיהה מראית המים ישפכו גם הם אל הקבר אבל אם אין במים אפי' חזותא בעלמא של דם אינם טעונים קבורה כלל. כי הדם נתבטל במים. (ומש"כ בשו"ת מהרש"ם הנ"ל מדין טומאת משא לא בטלה עיין בתפא"י מקואות פ"א ואכמ"ל). ילענין טומאה, כל שהבגד מתכבס במים בעלמא ויוצא ממנו רביעית דם, הכהן מוזהר עליו ואם לאו טהור. אבל לענין חיוב הבגד בקבורה אפשר שכל שמתכבס ויוצא ממנו אפי' פחות מרביעית עדיין חייב הוא בקבורה.

וכך הוא הדין גם אם נשפך דם על רצפה של אבנים שא"א ליטול עמו מן הקרקע כשם שעושין בעפר. ירחצוהו במעט מים באופן שישאר בהם מראית דם

וכנ"ל. ובשעה"ד יש לסמוך להקל מכל הלין טעמי שהזכרו למעלה, וביחוד, שהרי אם רק יהא חיוב הקבורה בדם זה מדרבנן מאיזה טעם שיהיה, שוב אף הביטול במים כקבורה הוא שאינה אלא משום דלא לייתי לידי תקלה. הלכך נראה דאפשר להתיר בשעה"ד לכבס את הבגד ולשטוף את הרצפה כדרכו בהרבה מים ואם אין במים אף חזותא ומראה דיהה של דם א"צ לקברם כלל שכבר נתבטלו בהם הדמים ונשפכין לשופכין כדרכן.

ברם צריך לאודועי שכל האמור אינו אלא בשכבר נעשה מעשה וטיהרו. אבל ודאי לכתחילה כל שיש שם ספק שע"י הטהרה עלולים לצאת דמים אין לטהר את המנותח כלל, ותל"מ.

ס י כ ם :

א. דם הפורש מן המת לאחר מיתה, יהיה איזה מין דם שיהיה, ואפילו הוא ממעין של דם נדה — דין אחד לו ועוד עדיף הוא מדם שיוצא מהרוג בשעת מיתה שנפסק דינו בשו"ע יו"ד סי' שס"ד.

ב. בשר הפורש מן המת, למאן דאמר קבורת מתים מדאורייתא, כך דינו: אם היה ראשו ורובו של מת לפנינו, אף בשר שפירש הימנו טעון קבורה מן התורה. ונראה שאין לבשר זה שעור ואפילו פחות מכוית כך דינו. אבל אם לא היה שם אלא בשר זה בלבד הריהו חייב בקבורה מדרבנן, ואפילו אם הוא פחות מכוית.

דם הפורש מן המת, אפילו היה שם ראשו ורובו של מת, יש בו ספק בדינו אם הוא חייב בקבורה מן התורה או מדרבנן, או שאפילו חיוב דרבנן אין בו.

ג. דם מן המת שנבלע בבגדים, אין מקום לעצה „שיכבסם היטב היטב עד שלא ישאר בהם רושם דם והמים ישפכו אל קברו" שהרי הדם מתבטל במים ושוב אין כל תועלת בשפיכת המים אל הקבר. אלא צריך לקבור את הבגדים כמו שהם אף על פי שאין הם בגדים שהמת לבוש בהם. אולם במקום הפסד יש לנהוג כך: מכבס הבגד במעט מים באופן שתשאר מראית דם במים ומים אלו ישפכו לקבר. ואחרי"כ מכבסו שוב, ואם עדיין דיהה מראית המים ישפכו גם הם אל הקבר אבל אם אין במים אפילו חזותא בעלמא של דם אינם טעונים קבורה כלל, שכבר נתבטל הדם במים. וכך יש לנהוג גם בשטיפת רצפה וכיו"ב שנתלכלכו בדם.

בשעת הדחק נראה שאפשר להתיר לכבס את הבגד ולשטוף את הרצפה כדרכו, ואם אין במים אף חזותא ומראה דיהה של דם א"צ לקברם כלל.

ד. אין לטהר את המת כל שיש שם ספק שעל ידי הטהרה עלולים לצאת ממנו דמים.